

2. Горбач А. Г. Німецькі славісти перекладають творчість Лесі Українки / А. Г. Горбач // Сучасність. № 3; 4. 1996.

3. Кривець Наталія. З історії українсько-німецьких зв'язків у ХІХ – на початку ХХ ст. / Наталія Кривець // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки : міжвідомчий зб. наук. праць. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. С. 67–84.

4. Журавська І. Леся Українка та зарубіжні літератури. К., 1963.

5. Lesja Ukrainka und die europäische Literatur (1994). [Lesya Ukrainka and European literature]. Köln, Weimar und Wien, Германістика та міжкультурна комунікація.

6. Свищ Л. Німецькомовні інтерпретації творчості Лесі Українки / Л. Свищ // Мова і культура. 2014. С. 270–274.

7. Ukrainka Lesja. Judaika. Babylonische Gefangenschaft und andere Gedichte / Lesja Ukrainka; aus dem Ukrainischen übersetzt und kommentiert von Nadiya Medvedowska // Hrsg. Erhard Roy Wiehn. – Konstanz : Hartung – Gorre Verlag, 2005. 115.

Інформаційні ресурси

1. Енциклопедія літературних напрямів і течій. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/techii/printout.php?number=6>

2. Гундорова Т. Модернізм в Україні. – Режим доступу: http://krytyka.com/cms/upload/Okremi_statti/2010/2010-01-02/35-39-2010_1-2.pdf

3. Кирилюк С. Рання новелістика О.Кобилянської. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/Fil/2009_22/14.pdf

УДК 811.161.2

ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ЇЇ ПОГЛЯДИ НА УКРАЇНСЬКІ ПРОБЛЕМИ (НА ПРИКЛАДІ ДРАМАТИЧНОЇ ПОЕМИ «БОЯРИНЯ»)

Галина Хирівська,

*Старша викладачка кафедри українознавства Львівського
національного медичного університету імені Данила
Галицького (Львів, Україна)*

Стаття присвячена вивченню громадянської позиції авторки. Вивчення питання базувалося на матеріалі тексту драматичної поеми «Бояриня».

Ключові слова: *драматична поема, національна позиція, дослідник, ідейна проблематика, історична правда.*

Article is devoted to the study of authors civil position. The study of the topic was based on the material of the text of dramatic poem «Boyarynia».

Keywords: *dramatic poem, national position, scientist, ideological issues, historical truth.*

«Леся Українка була якнайщільніше пов'язана з українським національним рухом. Він був для неї потрібним, як свіже повітря для її хворих легенів» (М. Драй-Хмара)

Драматична поема «Бояриня» – це єдиний у Лесі Українки твір створений на матеріалі історичної минувшини України. У цій поемі і думка авторки про українські біди, і правдиві психологічні типи українців, а також глибокий підтекст, звернений до своїх земляків. Саме він змушує кожного з нас замислитися над своєю громадянською позицією, спонукає до роздумів про наше минуле та сьогодення.

«Бояриня» – це драматична поема, яку авторка створила протягом трьох днів і яка не друкувалася через виразне національне спрямування ні за життя поетеси, ні значно пізніше. Лише у 1989 році поема побачила світ у часописі «Прапор».

Коли текст поеми був вміщений у дванадцятитомному зібранні у видавництві «Книгоспілка», його редактор Б. Якубовський зазначив буцімто Леся Українка, не знаючи добре історію України, була змушена з певних причин звернутися до історичного сюжету: *« можна припустити , що Леся Українка обрала собі цю тему якраз після того, як їй не раз закидали, ніби вона цурається українських тем. Правда вона і тут взяла тему історичну, а не з сучасного їй українського життя»* (мотивує редактор це відсутністю в авторки доброго знайомства з побутовим оточенням України, віддаленням від українського життя з причин хвороби, яка не давала їй можливості брати участь в цьому житті, змушувала її їхати на курорти) [2, с. 80].

Дехто із критиків трактував поему як недостатньо історично вірогідну. Радянські дослідники акцентували увагу на ідейній хибності твору, у якому присутні патріотичні і сепаративні думки. Звичайно, зрозуміло, чому цей твір свідомо замовчували.

Сама Леся Українка, переписуючись із А. Кримським, писала *«ото, бачите, гнітить моя «необразованість» у рідній історії, себто, розуміється елементарні відомості я маю і дещо*

там читала, але першоджерел (літописів головно) зовсім мало куштувала і через те не знаю стилю, «пахощів» давніх епох, а на чужу інтерпретацію не покладаюсь. Мені здається, що якби сама прочитала би якусь там Волинську літопис чи Самовидця, то я б там вичитала щось таке, чого мені бракує у сучасних істориків (не виключаючи і М. Грушевського), а потім, може, і сказала б щось таке, чого ще не сказали інші наші поети» [4; т. 12, с. 395]. Проте драма і не повинна стати копіюванням історії, бо, як відомо, це не впливає на її естетичну цінність та відповідність художньої правди історичним реаліям.

Відомо, що у авторки також було і передчуття несприйняття твору царською цензурою з суто політичних міркувань, адже своєю ідейною проблематикою драма була спрямована у сучасне життя – сьгоднішній стан плюндрованої царатом України.

У відповідь на критичні закиди щодо драматичної поеми Лесі Українки М. Жулинський зазначив, що у «Боярині» є відповідність художньої правди історичній правді, що твір є ідейно-естетично вартісним та актуальним. «Переконаний, що навіть такий серйозний аргумент на користь тих, хто так уперто обстоює думку про художню слабкість «Боярині», як необізнаність Лесі Українки із першоджерелами, не слід сприймати з повною довірою. І саме тому, що Леся Українка не допустила в цій драмі якихось суттєвих погрішностей щодо відображення тогочасної епохи, хоча це не є і не може бути доказом ідейно-естетичної хибності твору. Десь передбачаючи подібні вульгарно-соціологічні «критикування», автор найкращої до сьогодні статті про поему «Бояриня» Михайло Драй-Хмара постарався довести на тлі тієї історичної літератури, з якою Леся Українка була знайома ще до єгипетського періоду, що історична основа зображених у поемі явищ і подій правдива» [2, с. 84].

Власне бачимо, що М. Драй-Хмара робить акцент на відповідності зображених у драмі подій історичним концепціям. Крім того, відомо, що Леся Українка була ознайомлена з текстами «Чорна рада» П. Куліша, «Чернігівка» Костомарова, «Історія русів», «Козацькі літописи» та ін.

У післямові до публікації драми М. Жулинський зазначив «Чи покривила Леся Українка своїм сумлінням, витворюючи історичну основу морально-психологічної драми в «Боярині»? Ні, не покривила, бо історію України поетеса знала і на цій складній історичній ситуації поетеса зуміла створити

психологічно переконану, правдиву драматичну колізію, яка заслуговує на нашу читацьку увагу, на детальніше, всебічне вивчення і на сценічне втілення» [2, с. 86].

Леся Українка вклала свої глибокі думки про людину та її громадянський обов'язок в уста сильної, непересічної жінки – Оксани. Вона і за складом душі, і за способом мислення, і за переконаннями, і за побутовим облаштуванням є україркою. Ми бачимо, що крім жіночої вірності та любови, Оксана Перебійна несе у собі відповідальність за українську національну справу.

Степан, чоловік Оксани, прийняв у спадок від свого покійного батька вірність присязі, яку частина козацтва дала російському цареві. Коли один персонаж каже, що *«тоді ще ніхто не знав, як справа обернеться»* і те, що *«присягу не кожне зрадить»*, то інший в'їдливо-іронічно зауважує *«Та певне! Краще зрадити Вкраїні!»* Таке протиставлення думок і позицій зумовлені тогочасною дійсністю. З гострої розмови між Степаном та братом Оксани чітко видно їхню позицію: Степан захищає батька, який присягнув московському цареві і переїхав до Москви. А Іван вважає його зрадником, який продався за *«соболі московські»*. Оксану спершу не лякає чужина, бо вона думає, що коханий оберігатиме її та рідну Україну. Але її сподівання швидко розвіюються: у Москві вони зіткнулися з багатьма обмеженнями навіть на родинно-побутовому рівні; Степан та його мати згинаються під тягарем чужих звичаїв та розгубили рештки людської самоповаги. Рабську неволю героїня відчувала і серцем, і розумом. Оксану не може не пригнічувати і не лякати рабська покірність чоловіка перед царськими прислужниками. Вона стривожено каже *«Степане, та куди ж се ми попались? Та се якась неволя бусурменська?»* Ці слова автор використовує, щоб підкреслити той факт, що в цю неволю потрапив увесь народ.

Авторка засуджує у поемі компроміс боярина. Степан пішов слугувати Україні на далекій чужині, але цей компроміс з поневолювачами власного народу не приносить добра для Вітчизни, як і не приніс визволення Україні зговор гетьмана Дорошенка з Туреччиною – від цього ще більше посилилося спустошення і руйнація рідної землі.

Трагізм становища Степана ще і у тому, що навіть такому вірному прислужнику, як він, Москва не вірить – і тому тримають його під пильним наглядом. А він навіть слухати не бажає про дії гетьмана Дорошенка, котрий мав намір

виступити проти царських колонізаторів. Степан намагається переконати дружину у злих намірах Дорошенка, але від неї отримує цілком обґрунтовану відповідь *«татари там, татари й тут...»* Конфлікт між подружжям все більше наростає, бо Степан наказує не приймати посланця з України, забороняє дружині спілкуватися з братом. Така зрадницька поведінка чоловіка зламала Оксану, яка визнає, що вона гине і *«жити так не може»*. Оксана хоче повернутися до рідного краю, і пропонує чоловікові втікати з Москви, але її остаточно розчаровує його відмова. Це негативно позначається на здоров'ї героїні, вона втрачає останні сили, а чоловік і далі продовжує її добивати: *«в Україні вже утихомирилося»*. Для його дружини, справжньої патріотки, ці слова стали нестерпним і болючим ударом. Оксані нічого не залишилося, як висловити йому ще раз свою незмінну думку з цього приводу: *«Як ти кажеш? / Утихомирилося? / Зломилася воля, / Україна лягла Москві під ноги, / Се мир по-твоєму – ота руїна? / Отак і утихомирюсь хутко / В труні»*.

В останньому діалозі чоловік нагадав Оксані, що вона подала руку саме йому, а не лицарям із заплямленими кров'ю руками, а дружина йому відповіла: *«От, здається, руки чисті, Проте все мариться, що їх покрила / Не кров, а так...немов якась іржа... / Як на старих шаблях буває, знаєш?»*.

Оці останні штрихи до характеристики персонажів лунають із уст Оксани після її спогаду з дитинства, коли вони з братом не змогли скористатися знайденою іржавою шаблею, що зрослася іржею з піхвою навіки. Отак і вони двоє теж зрослись... *«обоє ржаві»*. Ці слова промовисто виразили ідею твору та свідчать про забарвлення морально-етичного конфлікту національними, політичними мотивами.

Оксана, звичайно, є образом еліти свого народу. Вона прагнула зупинити його асиміляцію та моральну деградацію. Після усвідомлення Степанового зречення рідної землі у волелюбної і безкомпромісної героїні настає гіркота прозріння і розчарування-зневіра, вона радить чоловікові одружитися після її смерті з московкою: *«Як я умру, / ти не бери вже вдруге українки, / візьми московку ліпше...тут жінки плохі, вони бояться...»*.

Своєму чоловікові Степану, який разом із можливістю втратити дружину може назавжди втратити і Україну, Оксана говорить такі важливі слова: *«Борцем не вдався ти, та після бою / Подоланим подати пільгу зможеш, / Як ти не раз*

давав...На бойовиську / Не всі ж померли, ранених багато... / Поможеш їм одужати, то, може. / Колись там...знов зібравшись до бою, / Вони тебе згадають добрим словом... / А як і ні – не жалуй, що поміг».

Ми бачимо, що драма «Бояриня» вирізняється серед інших творів авторки винятковою патріотичною актуальністю, неприхованим визвольно-національним духом. Авторка порушила важливі надзвичайно болючі проблеми свого часу: суспільні, політичні, морально-етичні, національно-культурні та ін. Як бачимо, твір оснований на подіях минулого, коли Україну у другій половині XVII століття роздирали гострі суспільно-політичні суперечності, пов'язані, зокрема, з посиленням колоніального закабалення приєднаних до Московії лівобережних земель.

Очевидно, що не потрібно шукати у творі конкретних історичних подій доби Руїни, оскільки письменниця узагальнює у ньому долі окремих людей, які потрапили під гніт складних обставин. Тема Руїни в Лесі Українки має узагальнююче значення, національні і моральні проблеми конкретної історичної епохи переносяться на пізніші часи і сучасність. Конфлікт твору втілюється у дискусіях. З перших рядків поеми ми відстежуємо мотив національної пасивності-зради і мотив ностальгії, бачимо прикру наскрізну розбіжність у поглядах персонажів: одні бажають прислужитися Україні у компромісі з її ворогом і стають на шлях прислугування поневолювачам, а інші і на чужині зберігають гідність та національну честь.

Маємо ще одну добру нагоду і водночас необхідність зробити правильні висновки щодо нашого минулого та майбутнього. Тільки тоді ми зможемо гордо називати себе патріотами і господарями на своїй землі.

Література

1. Драй-Хмара М. Бояриня // Дзвін. 1991. № 2.
2. Жулинський М. Драматична доля драматичної поеми // Прапор. 1989. № 9. С. 86
3. Костенко Л. Поет, що ішов сходами гігантів // Леся Українка. Драматичні твори. К.: Дніпро, 1989.
4. Українка Леся: Твори: У 12 т. К., 1979.